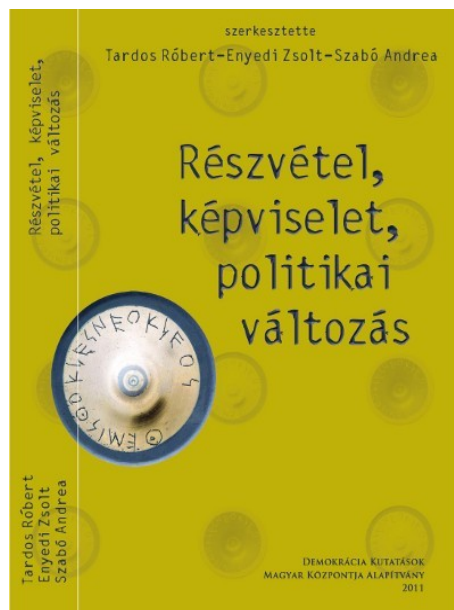

Papp Zsófia: *A választókerület helye a magyar parlamenti képviselők szerepfelfogásában*

Megjelent: Tardos Róbert, Enyedi Zsolt és Szabó Andrea (szerk.):
Részvétel, képviselet, politikai változás. Budapest: Demokrácia Kutatások
Magyar Központja Alapítvány, 2011, 291-312. p.

Forrás: <http://www.valasztaskutatas.hu>

Papp Zsófia

A VÁLASZTÓKERÜLET HELYE A MAGYAR PARLAMENTI KÉPVISELŐK SZEREPELFOGÁSÁBAN¹

BEVEZETÉS – VERSENGŐ ELMÉLETEK A KÉPVISELETI SZEREPELFOGÁSOKRÓL

A demokratikus politikai képviselő a politikatudomány egyik legalapvetőbb körülmény témája, mely a kezdetektől nagy érdeklődésre tartott számot. Ennek oka, hogy a képviselői demokrácia tulajdonképpen alapkövéről van szó, mely nagyban hozzájárul a demokratikus mechanizmusok alapvetőbb megértéséhez.

A képviselő-irodalom nagy részét a képviselői szerepről szóló elméletek adják, melyek túlmennek azon, hogy pusztán a normák szintjére vagy az ezeket alakító formális és informális intézményi struktúrára támaszkodjanak. A szerepirodalom az institucionalista és behaviorista hagyományokat próbálja szintetizálni (Zittel 2009). Célja viselkedési normák azonosítása és ezeknek a tényleges cselekvésekben való tetten érése. A szerepelméletek közül három határozza meg a kutatások irányát. Wahlke és társai 1962-es munkájukban a társadalmi kereslet szerkezetének fontosságát hangsúlyozzák a képviselői szerepek kialakulásában. A képviselői szerepek tehát közvetlenül a parlamentek képviselői funkcióinak és a demokratikus választásoknak a következményei, melyek közvetlenül alakítják a kereslet szerkezetét. Wahlke-ék három fő képviselői szerepet különítenek el. A küldöttet (*delegate*) megválasztása után kötik a választókerületi „utasítások”. A megbízott (*trustee*) saját mérlegelés alapján dönti el, hogy mely intézkedések szolgálják a választók érdekeit. A *politico* esetében a két fenti szerepmódot keveredik, vagyis a két szerep ügyről ügyre váltakozik. Az egyik vagy másik szerep dominanciáját a kereslet összetettsége befolyásolja oly módon, hogy mi-

¹ A képviselői interjúk elkészítésében végzett munkájáért külön köszönet illeti Almási Pétert (BCE), Bognár Zoltánt (ELTE), Czinkóczi Sándort (ELTE), Dési Györgyöt (BCE), Dobos Gábort (BCE), Dúró Józsefet (BCE), Farsang Zsuzsannát (BCE), Fehértavi Alexandert (ELTE), Gál Andrást (BCE), Gonda Bencét (BCE), György Alexandrát (BCE), Katona Tímeát, Keil Andrást (BCE), Köveskúti Istvánt (BCE), Laufer Viktóriát (ELTE), Mult Esztert (ELTE), Nagy Zsoltot (ELTE), Ondré Pétert (BCE), Oross Dánielt (BCE), Róna Dánielt (BCE), Sánta Orsolyát (BCE), Szabó Zsófiát (BCE), Szőke Anna Rékát (ELTE), Tímár Gabriellát (ELTE), valamint Tóth Adriennét (BCE).

nél bonyolultabb, annál valószínűbb, hogy a képviselő a megbízotti szereppel azonosul (Wahlke et al. 1962).

Donald Searing fő kritikája a fenti kategorizálással szemben, hogy azokat a tudósok erőltetik a képviselőkre, és nem a képviselők felfogásaiból, motivációiból származnak. Vagyis a képviselők fejében nem léteznek. Szerinte ez lehet az oka a képviseleti szerepek és a képviselők viselkedése közötti összhang hiányának (Searing 1994). Művében túllép a racionális választás elméletének szűk keretein, s a szerepeket két csoportba osztja. A státuszszerepek (*position roles*) erősen kötődnek az intézményrendszerben elfoglalt pozícióhoz, vagyis az intézményrendszer egyértelműen meghatározza a szerepet, melyet a képviselő betölt. Ezzel szemben definiál motivációs szerepeket (*preference roles*), melyek kialakításában legfontosabbak az egyén preferenciái. Az intézményrendszer funkciója ebben az esetben csupán annyi, hogy ezeket az elképzeléseket a realitás talaján tartja, vagyis korlátokat állít a megvalósítás elé, de magát az ambíciót nem változtatja meg. A képviselői szerepek tehát az intézményi keretek és az egyéni preferenciák interakciójaként jönnek létre. A kétőné az egyensúly pedig szerepről szerepre változik. Searing alapján négyfajta motivációs szerepről beszélhetünk: szakpolitikus, miniszteraspiráns, választókerületi és parlamentközpontú képviselő (i. m.).

Míg Searing az egyén motivációját hangsúlyozza, addig Kaare Strøm visszafordul a racionális választás elméletéhez, és stratégiai döntésként fogja fel a képviseleti szerepeket. Véleménye szerint a szerep nem más, mint olyan rutin vagy stratégia, mely a célokhoz igazodik, és szabályok (intézmények) által korlátozott (Strøm 1997, 162–163). A képviselők célja a stratégia megválasztásával, hogy maximálják a kívánt cél elérésének valószínűségét. A stratégia kiválasztása pedig a képviselők esetében nem más, mint a szűkös erőforrások (idő, média-hozzáférés, szervezeti erőforrások) elosztása. Strøm David Mayhew (1974) és Joseph Schlesinger (1991) gondolatmenetét követve,² de azokon túlhaladva határozza meg a képviselők által követendő célokat, melyek időrendi sorrendjükben adódóan hierarchikus rendbe állíthatók. A párt általi újrjelölést az újráválasztás célja követi. Ezután jönnek a magasabb pártpozíció és a parlamenti hivatal betöltésének ambíciói (Strøm 1997). Elméletéből következik, hogy miután a szerepek megvalósíthatók, hiszen eleve ennek megfelelően alakultak ki, a szerepfelfogás és a cselekvés között szoros a kapcsolat. Vagyis azzal, hogy a cselekvést megfigyeljük, a szerepfelfogásról is sok mindent megtudunk.

A fenti három felfogást két családba sorolhatjuk. Az egyik a képviselet fókuszával foglalkozik (Searing, Strøm), a másik a képviseleti stílussal (Wahlke és társai).

² Mayhew és Schlesinger szerint a képviselők választási ambíciója a kulcsa annak, hogy megértsük viselkedésüket.

Jelen tanulmány Searing megközelítéséből indul ki, vagyis abból, hogy a képviselők motivációi a szerepfelfogás kialakulásában, és ezek olykor az intézményi környezet hatásaira is érzéketlenek maradnak, ellenben viselkedésben nem mindig nyilvánulnak meg (éppen a már említett intézményi korlátok miatt). Ezenkívül túl szűknek tartom a Strøm által meghatározott célok körét. Ennek oka, hogy mindegyik kötődik a választáshoz, és Magyarországon ez a motiváció nem mindig állja meg a helyét.³ Ugyanakkor azt is tisztán kell látni, hogy a meg nem figyelhető cselekvésre irányuló meghatározás gyakran gyenge talajon áll, tudniillik az ilyen esetekben az adatok egyetlen forrása maga a képviselő, akire ezernyi tényező van hatással akkor, amikor a feltett kérdésekre válaszol. A searingi definíció alkalmazásakor tehát azzal a feltételezéssel kell élni, miszerint az adatok valóban a képviselők saját véleményét fejezik ki, és más tényezők hatása elhanyagolható. Felhasználom ezenkívül Wahlke és társai megközelítését is a küldött-megbízott megkülönböztetés tekintetében, hiszen az nem feltétlenül mond ellent a searingi elméletnek, viszont a képviseleti irodalom alapköve.

A következő fejezetek áttekintést adnak arról, hogy a nemzetközi irodalom hová helyezi a választókerületet a képviselők szerepfelfogásában, ezekre hogyan hatnak a választási szabályok, illetve melyek azok az intézményrendszeren túli tényezők, melyek fontos szerepet játszanak abban, hogy egy képviselő hogyan tekint választókerületére. Ezt követi a 2010-es magyarországi adatok elemzése, mely a fent említett két megközelítésben vizsgálja a képviseleti szerepfelfogást és az arra ható tényezőket.

A VÁLASZTÓKERÜLET MINT A KÉPVISELET KÖZÉPPONTJA

A választókerület a személynek szóló szavazat (*personal vote*) irodalmának gyarapodásával párhuzamosan vált a szerepfelfogás-irodalom egyik legfontosabb témájává. A pártelkötelezettség nemzetközi méretű gyengülése, a szavazatok volatilitásának növekedése és a kampány természetének megváltozása arra ösztönzi a kutatókat, hogy pártelkötelezettségen túli tényezőkkel magyarázzák a választói döntéseket. A *personal vote* kutatásokat a hetvenes években az a megfigyelés indította el, miszerint az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában egyre nagyobb arányban választják újra a képviselőket, annak ellenére, hogy a fenti tendenciák elméletileg épp ennek az ellenkezőjét implikál-

³ Magyarországon 2010-ben Strøm mindkét feltétele teljesül arra vonatkozóan, hogy mikor nem a legfontosabb motiváció az újraválasztás. A Fidesz hatalmas előnye tulajdonképpen tét nélkülív tette a választást nem csupán listás, de egyéni választókerületi szinten is. Így e párt esetében nem az volt a kérdés, hogy újraválasztják-e az egyéni képviselőket, hanem az, hogy kik indulnak a választókerületekben. Vagyis az (újra)jelölés adta a legfontosabb motivációt. Ami azonban fontosabb, hogy a szocialisták esetében a helyzet fordított. A győzelemre nem nyílt reális lehetőség, vagyis az újraválasztás – és az újrajelölés – nem lehetett fő motiváló erő.

ják. A *personal vote* kutatói feltételezik, hogy a képviselőjelöltre leadott szavazatok egy részét a párhovatarozáson, a fix szavazói jellemzőkön és a gazdasági helyzeten (teljesítményértékelésen) túl olyan tényezők is magyarázzák, melyek a jelölt kvalifikációjából, kvalitásaiból és *tevékenységéből* erednek (Cain–Ferejohn–Fiorina 1987, 9).

Bruce Cainék klasszikusa a képviselői érzékenységet (*responsiveness*) tekinteti kiindulópontnak. A szerzők szerint a képviselőlet korábbi megközelítése, miszerint az nem más, mint a képviselő arra irányuló törekvése, hogy a törvényhozásban artikulálja a választók közpolitikai nézőpontjait vagy ideológiai orientációit és reagáljon az ezekben bekövetkező változásokra (*policy responsiveness*), idejétmúlt, hiszen a könyv megírása előtti évtizedben (hetvenes évek) a honatyák egyre nagyobb arányban próbálják ki magukat egy új szerepben, amely egyfajta ombudsmanszerű tevékenységet takar. Az Egyesült Államokban a kongresszus tagjai választóik egyéni és kollektív érdekeit szolgálják, valamint elérhetőségen és bizalmon alapuló személyes kapcsolat kialakítására törekednek kerületük lakóival (i. m., 2). A közpolitikai és a szimbolikus érzékenység⁴ mellett megjelennek tehát az olyan jelenségek, mint az elosztási (*allocation*) vagy a szolgálati érzékenység (*service responsiveness*). Előbbi a kormányzati kiadások és programok választókerületbe történő allokálását (*pork barrel*) jelenti, utóbbi pedig arra a segítségre utal, melyet a képviselő a kormányzati bürokráciában való ügyintézésrel kapcsolatban nyújt a választóknak. A szakirodalom az érzékenység fogalmának utolsó kettősét választókerületért végzett szolgálatnak nevezi (*constituency service*).

Philip Norton és David Wood egy 1990-es tanulmányukban a választókerületért végzett szolgálat mértékének ugrásszerű növekedését próbálták magyarázni Nagy-Britanniában. A folyamatot a hatvanas évekig visszamenőleg kísérték figyelemmel, amikor is a parlamenti képviselők tömegesen telepítettek irodákat választókerületükbe, és egyre kiegyenlítettebb arányban kezdték megosztani az idejüket a Westminster és a kerület között. A szerzők szerint az intergenerációs és az életciklus-magyarázat is megállja a helyét. Az utóbbi szerint a változást hozó nemzedék első ciklusukat szolgáló tagjait ugyanazok a tényezők motiválták,⁵ mint a korábbiak először szolgáló képviselőit. Viszont a körülmények megváltozásának következtében – az intergenerációs magyarázat szerint – a vizsgált generáció motiváltabbnak mutatkozott személyre szóló szavazatainak arányának növelésében mint elődei (Norton–Wood 1990, 208). A megváltozott körülmény pedig nem más, mint az állam terjeszkedése,

⁴ Az „érzékenység” itt arra vonatkozik, hogy milyen precizitással reagál a képviselő a választói kívánságokra és igényekre. Mennyire pontosan érzékeli azokat, illetve milyen hajlandóságot mutat arra, hogy ezeket az igényeket megpróbálja maradéktalanul kielégíteni.

⁵ Az újonnan megválasztott képviselők esetében a legnagyobb a választókerületi szolgálat hozadéka, ugyanakkor lehetőségköltsége nem különösebben számottevő, ezért az ilyen irányú tevékenység elhanyagolásának költségei igen magasak lehetnek (Norton–Wood 1990, 204).

illetve a kedvezőtlen gazdasági helyzet által teremtett *választói kereslet* a választókerületi szolgálat iránt. Azok a képviselők tehát, akik nem érzékelik a választói keresletet és nem ehhez igazítják szolgáltatásaik mértékét és spektrumát, hátránnyal indulnak az olyan versenytársakkal szemben, akik képesek kielégíteni a választói keresletet. Ugyanezt az elméletet Richard Herrera és Michael Yawn (1999) az Egyesült Államokra is bebizonyították.

Összefoglalva, a választással összefüggő tényezők negatív politikai ösztönzők. A választók fogalmazzák meg, hogy mi a képviselő feladata, és amennyiben nem tesz ennek eleget, azt fogják gondolni róla, hogy nem végzi megfelelően a dolgát. A választókerület elhanyagolásának költsége tehát a rossz hírnév.

A választókerületért végzett szolgálatnak azonban létezhetnek *nem választási ösztönzői* is. Ezen ösztönzők egy része a képviselő saját szerepfelfogásából ered. A kulcsmomentum, hogy a képviselő minnek vagy kinek a képviselőjének tekinti magát. Amennyiben a képviselő úgy gondolja, hogy elsősorban annak a területi egységnek érdekeit kell szolgálnia, ahol megválasztották, ott intenzívebb választókerületi munkára kell számítanunk. Ha azonban pártképviseelőnek tartja magát, akkor azt várjuk el, hogy kevesebbet foglalkozzon a választókerületével. Hasonló módon, egy küldött típusú képviselő esetében intenzívebb képviselő-választó kapcsolatot feltételezhetünk, mint egy megbízott típusú esetén. A fentiekhez szorosan kapcsolódik a feladatfelfogás. A képviselő feladatai részének tekinti-e a választókerületi szolgálatot, vagy a parlamenti tevékenység az elsődleges. A feladatfelfogás része a választók iránt érzett felelősség. Nem elhanyagolható szempont az elégedettségérzés, mely a jól végzett munkával jár. Nyugat-európai és egyesült államokbeli kutatások szerint a képviselők jobban élvezik a választókerületi szolgálatot, mint a parlamenti vagy kongresszusi munkát, hiszen itt első kézből kapnak visszajelzést munkájuk minőségéről.

Minél jelentősebb a képviselő támogatottságán belül a személyhez kötődő rész, annál nagyobb lesz a „kiszavazási potenciálja”, s ezáltal annál nagyobb fenyegetést jelent pártja számára. Ugyanakkor annál értékesebb is a párt számára, hiszen szolgálatai révén stabil bázist teremthet választókerületében. Az ilyen képviselő népszerűségét nem feltétlenül vagy csak kisebb mértékben befolyásolja pártjának népszerűtlensége. A választókerületi munka tehát egyfajta politikai szabadságot is jelenthet, mely vonzó lehet a politikusok számára (Cain–Ferejohn–Fiorina 1987).

Látható tehát, hogy a választókerület-központúságnak szerteágazó okai lehetnek. A szerepfelfogás-irodalom searingi és küldött-megbízott vonulata a nem választási ösztönzőknél kapcsolódik a *personal vote* irodalmába, amely azonban nem veti el az újraválasztásra való törekvés racionális megfontolásait sem. Ennél a pontnál fontosnak tartom leszögezni, hogy a searingi megközelítés nem azt jelenti, hogy a szerepfelfogás nem valósul meg tettekben, csupán azt, hogy ez nem mindig következik be. Ettől függetlenül azonban még jelen

lehet, csak valamilyen oknál fogva nem jut érvényre.⁶ Ezen túlmenően a választókerület akkor is a szerepfelfogás központjába kerülhet, ha ez semmilyen racionális célból nem vezethető le. Ezért úgy gondolom, hogy a searingi megközelítés magába foglalja a strømit, de bővebb annál.

A VÁLASZTÁSI RENDSZER HATÁSAI – ÉS EGYÉB TÉNYEZŐK

Választási rendszer

A személynek szóló szavazat növelésének ambíciója – és ezen keresztül a választókerületi fókusz – és a választási rendszerek közötti összefüggés számos tanulmány témája volt az elmúlt húsz évben. Ezek közül a legalaposabb talán John Carey és Matthew Shugart írása (1995), melyben a szerzők a különböző választási formulákat rangsorolták aszerint, hogy azok mennyire ösztönzik a *personal vote* arányának növelésére való törekvést. A választási rendszereket három változóból építették fel, melyek különböző kombinációi a választókerületért végzett munkát különböző mértékben motiválják. A zárt listáktól a teljesen nyíltak felé haladva egyre komolyabb az ösztönzés. A nyílt listás rendszerben való szavazásnak létezik egy információs aspektusa is. A nyílt lista definíciószerűen kevesebb információt hordoz, hiszen a jelöltek sorrendje nem ismert. A választók azokra a jelöltekre fognak tehát szavazni, akik többletinformációt áramoltatnak feléjük, vagyis csökkentik a választók információszerzési költségeit (Shugart–Valdini–Suominen 2005).

Fontos tényező, hogy a szavazatok a párthoz „csatornázódnak-e be”, vagy az egyes jelöltekre leadott szavazatok ténylegesen a jelölt bekerülési esélyeit növelik. Utóbbi esetben a jelöltnek érdekében áll extra erőfeszítéseket tenni. Magyarországon – és általában a töredékszavazatokon alapuló kompenzációs listákat alkalmazó választási rendszerek esetén – az egyéni választókerületekben a megválasztáshoz szükséges szavazatokon felüli voksok, illetve két érvényes forduló esetén az első fordulóban kapott összes szavazat a párté lesz. A zárt listás ág esetén a helyzet egészen hasonló, azzal a különbséggel, hogy elméletileg itt az összes szavazat a párté, a gyakorlatban azonban a listavezetőnek egykvótányi szavazatra van szüksége a megválasztáshoz, a másodiknak kétkvótányira és így tovább. Annak ellenére, hogy előre nem lehet pontosan tudni a kvótát, kalkulálni lehet, így azt is meg lehet határozni, hogy melyik az a jelölt a listán, akinek még érdeke a pártra leadott szavazatok növelése, és ezért hajlandó is erőfeszítéseket tenni.

⁶ A *personal vote* szempontjából természetesen azonban csak azok a felfogások fontosak, amelyek megfigyelhető cselekvéshez vezetnek, hiszen itt arról is szó van, hogy a választó hogyan érzékeli képviselője tevékenységét.

A választó szavazatainak száma is szerepet játszik. Amennyiben a választónak egy szavazata van és azt egy pártra kell leadni, az egyes jelöltek bekerülési valószínűsége csak attól függ, hogy a párt listáján milyen helyet foglalnak el. Ha azonban a pártlistán belül a szavazó csak egy voksot adhat le, a helyzet éppen az előző fordítottja lesz.⁷

Végül, de nem utolsósorban, a körzeti magnitúdónak van jelentősége. A körzeti magnitúdo folytonos változó, így a *personal vote*-ra gyakorolt hatás természete és logikája is eltér a fentiektől. Ahogyan nő az azonos listán szereplő jelöltek száma, az egyes jelöltek relatív fontossága csökken. Ezért a zárt listás rendszerekben a körzetben szerezhető mandátumok számának növekedésével csökken az ösztönzés a személynek szóló szavazat arányának növelésére. Ebben az esetben a személyes hírnév megszerzésének színtere a választókerület helyett maga a párt, hiszen a listán való megjelenés sorrendjét a párt határozza meg. Ezzel szemben a körzeti magnitúdo csökkenése esetén a lista élén álló jelölteknek érdekükben áll, hogy szavazatot gyűjtsenek a pártnak azáltal, hogy saját személyüknek szóló szavazataikat növelik. Ezek technikailag a párt szavazatai lesznek ugyan, ám a lista elejéről így többen kerülnek be. Ha egy listának például három mandátumra van reális esélye, akkor az első három jelölt fog mindent megtenni, hogy ezeket valóban meg is szerezzék. Magas magnitúdo esetén ez a tevékenység kisebb valószínűséggel lesz jövedelmező, hisz a lista elején állókat feltételezhetően így is, úgy is megválasztják, ha csak a párt jogán is (i. m.).⁸

A választási rendszer képviseleti szerepfelfogásra gyakorolt hatását sokan sokféleképpen dolgozták fel. Az egyes megközelítéseket az köti össze, hogy mindegyik az egyéni kerületi választási szisztémával állította szembe a többmandátumos választókerületeket, ezen belül pedig leggyakrabban a zárt listás választási ágat. A kiinduló feltételezés az volt, hogy az egyéni választókerületben megválasztottak inkább választókerület-központúak, mint a pártlistán mandátumot szerzők. Michael Gallagher és Ian Holliday (2003) érvelése alapján az egyéni körzetből bejutott képviselők az egész választókerületért „felelősek”, és ez alapján a felelősség alapján könnyen el is számoltathatók a választók által, hiszen a felelősség nem oszlik meg több képviselő között. Thomas Lancaster és David Patterson (1990) szerint az egyéni képviselők hajlamosabbak figyelembe venni a választókerületi igényeket. Ennek oka, hogy a többmandátumos választókerületekben nem egyértelmű, hogy kié a dicsőség a kedvező változásokért, ami ahhoz vezet, hogy a listás képviselőknek nem áll

⁷ A két szélsőség közötti eset, amikor a szavazó több szavazatot adhat le párton belül, vagy akár pártok közt megosztva. Az ilyen esetekben minél kevesebb szavazata van a választónak, annál nagyobb előnyt jelenthet a választókerület szolgálatára.

⁸ Nyitott vagy flexibilis listák esetén viszont az azonos párt jelöltjei egymással versenyeznek mind a szavazatokért, mind a mandátumokért. Egy listán tehát több jelölt számára nyílik meg a bekerülés lehetősége, így viszonylag kis erőfeszítés – amely arra irányul, hogy a jelölt *egyedi* személyes hírnevet szerezzon a választók körében – nagy eredményeket hozhat.

érdekükben extra erőfeszítést tenni a választókerületért, hiszen a siker babérait mások is learathatják. Egyéni választókerület esetén ez a veszély nem áll fenn. Az elszámoltathatóság fontossága mellett érvel Pippa Norris (2000) is, aki szerint azért elégedettebbek az állampolgárok az egyéni kerületi választási rendszerekkel, mert azok világos felelősségi viszonyokat teremtenek. A többmandátumos rendszerekben a választó nem tudja eldönteni, hogy kinek a javára írja a pozitív folyamatokat, illetve kit büntessen, ha arra van szükség. Thomas Lundberg szerint (2006) a listás képviselők másra tudják hárítani a választókerületi igények kielégítésének feladatát. A képviselők és a képviseltek közötti kapcsolat jellegét tehát a körzeti magnitúdó határozza meg (Norris 2004). Bernhard Wessels szerint (1999) minél kisebb a magnitúdó, annál valószínűbb, hogy a képviselő a választókörzetet fogja a képviselet középpontjába állítani, és mindez a Nyugat-Európában jellemző pártdominancia mellett is érvényesül. John Curtice és Phillips Shively (2000) kimutatták, hogy az egyéni képviselők sűrűbben veszik fel a kapcsolatot a választóikkal, és a szavazók is alaposabban megismerik a képviselőiket. Vagyis a választási rendszernek nemcsak mechanikus, hanem pszichológiai hatásai is vannak a képviselőkre, magyarán a választási szabályok befolyásolják, hogy hogyan gondolkoznak és viselkednek (Norris 2004).

A választási rendszer és a képviseleti szerepfelfogások irodalmában túlsúlyba kerültek a vegyes választási rendszerű országokat érintő vizsgálatok. Ennek oka igen egyszerű. Ezekben az országokban ugyanis egy rendszeren belül – tehát azonos kulturális kontextusban – figyelhető meg az egyéni választókerületi és a zárt listás választási szisztéma képviselői szerepekre gyakorolt hatása. Lundberg (2006) azt vizsgálta, hogy a vegyes választási rendszer a képviselők két „kasztjának” kialakulásához vezet-e. Azok, akiket a pártlistákról indirekt módon választanak meg, a választók szemében is inkább a párt szolgálatában állnak. Az új-zélandi média például egyenesen másodrendűként utal a listás ágon megválasztottakra. Klingemann és Wessels (2000) Németországgal kapcsolatban jutnak arra, hogy a mandátum típusa mind a képviselet fókusza, mind a stílusa tekintetében megkülönbözteti a képviselőket. A rendszerváltás után közvetlenül Magyarországon is megfigyelhető volt a választási rendszer heterogenizáló hatása (Ilonszki 1994). Norris a fentieket némileg általánosítva úgy véli, hogy minél magasabb a vegyes rendszerekben az egyéni képviselők aránya, annál inkább érvényesül a választókerület-központúság a listás képviselők esetében is (Norris 2004).

Egyéb tényezők

A fenti megközelítések mind abból indulnak ki, hogy a képviselő pusztán választási célokat követ, és ezek eléréséhez racionális eszközöket használ fel. Vagyis jelen esetben a választási rendszerhez alkalmazkodva alakítja ki a kép-

viseleti szerepfelfogását. A szerepfelfogást tehát befolyásolják a választási intézmények. Másképpen: nem alakulnak ki olyan szerepek, melyek ne volnának logikusak a választási intézmények ismeretében. Az egyoldalú racionális megközelítés iránt szkeptikus kutatók arra hívják fel a figyelmet, hogy a választási rendszer és a képviselők szerepfelfogása, valamint a képviselők és a képviseltek közötti kapcsolat között távolról sem determinisztikus az összefüggés, vagyis nincs rá bizonyíték, hogy a választási rendszer számottevő variációt okozna a szerepfelfogásban (többek között Mezey 1979 és Bogdanor 1985). A szkeptikusok meglátása szerint nemcsak az egyéni képviselők tekintik a képviselet fókuszának a választókerületet, hanem a listások is. Donley Studlar és Ian McAllister szerint (1996) a képviselők akkor fognak több választókerületi munkát végezni, ha azt gondolják, hogy fontos feladatuk a választókörzet képviselete. Ez pedig – értelmezésükben – elméletileg is független lehet a mandátum típusától. Vernon Bogdanor szerint (1985) történelmi és kulturális tényezők befolyásolják a képviselők és a választók kapcsolatát. Mások a születés helyét tartják fontos szerepalakító tényezőnek (Russo 2009, Tavits 2010).

Vannak azonban olyan racionális magyarázatok is, amelyek nem az intézményrendszerrel függnek össze. Az egyik legkomolyabb érv amellet, hogy az egyéni képviselők között is léteznek különbségek a szerepek felfogását illetően, az, hogy nem egyformák a választókerületi pozíciók. Azokban a választókerületekben, ahol a mandátum sorsa szoros versenyben dőlt el, nemcsak a képviselő, hanem riválisa is komoly erőfeszítéseket fog tenni a választókerület érdekében (Kumbhat–Marican 1976, Norris–Vallance–Lovenduski 1992, Ingall–Crisp 2001, Norris 2004, Soroka–Penner–Blidook 2009, Zittel 2009).⁹ Az empirikus adatok azt mutatják, hogy nem is kell különösebben kiélezett verseny ahhoz, hogy a hivatalos képviselő mellett *tárvékképviselő*ként jelenjenek meg a listán bejutott politikusok, vagyis státuszuk ellenére egyéni választókerületi munkát végezzenek. Ebből a szempontból tehát a mandátum típusánál sokkal fontosabb, hogy a *választási rendszer melyik ágán indultak* a képviselők, illetve az is, hogy a *jövőben hol szeretnének indulni* (Lundberg 2006).

A képviseleti szerepek tárgyalásánál nem hagyhatjuk figyelmen kívül a pártok szerepét. Wahlke és társai (1962) szerint a pártok olyan szocializációs feladatot is ellátnak, melynek során a képviselők kialakítják szerepfelfogásukat. A delegált fogalma esetükben tehát kettős. A választókerületi delegált körzete érdekeit képviseli a parlamentben, míg a pártdelegált a pártutasításnak

⁹ A verseny szorosságát sokféleképpen mérik a szakirodalomban. Zittel szerint (2009) szoros a verseny, ha az első két helyezett között kevesebb mint 10 százalékpont a különbség. Norrisnál ez az érték 5 százalékpont (Norris 2004). Némileg szofisztikáltabb megoldást alkalmaz Ingall és Crisp (2001), akik egy olyan folytonos változóval mérik a pozíció stabilitását, mely megadja, hogy az első két helyezett szavazatainak számbeli különbsége hogyan aránylik a második helyezett szavazatainak számához.

megfelelően viselkedik (i. m.), és ezt nem saját szerepének korlátozásaként éli meg. Zittel (2009) szerint ez az oka annak, hogy azok a képviselők, aki korábban magas beosztású pártfunkcionáriusok voltak, inkább tekintik a képviselet fókuszának a pártot, mint a választókerületet, még akkor is, ha egyéni képviselőként nyertek mandátumot. Ezt arra vezeti vissza, hogy a pártpozícióért való küzdelem során akarva-akaratlanul, de elsajátították ezt az attitűdöt. Hasonló mechanizmusra hívja fel a figyelmet Valerie Heitshusen, Garry Young és David Wood (2005) is. Hangsúlyozzák, ahhoz, hogy valaki előkelő helyre kerülhessen a zárt pártlistán, elsősorban a pártvezetésnek kell megfelelnie. Hozzáteszik azonban, hogy ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy ne végeznének választókerületi tevékenységet, csupán azt, hogy számukra nem ez a legfontosabb. Szerintük a vegyes rendszerekben a listás képviselők előnyt élveznek az egyéniekkel szemben, hiszen nekik nem kell megfelelniük a választókerületi nyomásnak, és olyan egyéb szerepeket tölthetnek be, mint közpolitikus vagy pártvezető (i. m.).

A pártok jelöltállítási pozíciójának kizárólagossága oda vezet, hogy a potenciális jelöltek a párton belüli pozícióik javításáért küzdenek, és ez a pártvonalhoz való alkalmazkodásukban nyilvánul meg (Wahlke et al. 1962, Zittel 2009). Azonban a pártok is figyelembe veszik a jelöltek lokális vonzerejét, különösen a kis magnitúdójú körzetekben (lásd például Gallagher–Holliday 2003, Wessels 2007, Russo 2009, Soroka–Penner–Blidook 2009).

Ejtenünk kell néhány szót a képviselő *karrierútjáról* mint a szerepfelfogást befolyásoló tényezőről. A korábbiak alapján látszik, hogy az országos pártvezetői posztok, a szakpolitikusság a választókerületi fókusz csökkentésével jár, legalábbis azzal nehezen egyeztethető össze. Hasonló következtetésre juthatunk a magas rangú parlamenti pozíciókat betöltő képviselők esetén. Az ellenkező irányba viszi el a szerepfelfogást a helyi politikában való szerepvállalás (lásd például Russo 2009, Tavits 2010).

Végül, de nem utolsósorban a *szolgálati idő* és a szerepfelfogás is összefügg, gondoljunk csak Norton és Wood életciklus-elméletére (1990)! Rachael Ingall és Brian Crisp (2001) a képviselői karriert két szakaszra osztotta: az expanzió és a protekcionizmus időszakára. A protekcionista fázisban a képviselő csak azokat az erőforrásokat mozgósítja, amelyek a jelenlegi támogatói bázis fenntartásához szükségesek (Ingall–Crisp 2001). Vagyis a régebbi képviselők már megalapozták hírnevüket, ezért megengedhetik maguknak, hogy oldjanak a választókerület-központúságon. Az empirikus kutatásokban általában újakra és régiekre szokás osztani a képviselőket, de a szolgálati idő hosszát jelezheti a letöltött ciklusok száma is (például Kumbhat–Marican 1976, Heitshusen–Young–Wood 2005, Russo 2009).

A MAGYAR KÉPVISELŐK ÉS A VÁLASZTÓKERÜLET

A magyar választási rendszer elméletileg lehetővé teszi a képviseleti szerepek differenciálódását, vagyis tesztelhető az egyes választási szisztémák hatása mandátumtípus és jelölés szintjén is. A választókerületi pozíciók marginalitásának, vagyis a verseny szorosságának hatása Magyarországon 2010-ben nem tesztelhető. Jelenleg ugyanis, tekintettel arra, hogy alig találunk marginális választókerületet, ennek a változónak nincs varianciája. Ehelyett inkább – Lundberg alapján (2006) – az „árnyékképviselő” jelenségére összpontosított, amit az indulás helyével fogok mérni, így ennyiben a vizsgálat nem tér el a választási rendszer hatásának vizsgálatától. A szakirodalmi bevezetőben leírtakból kiindulva olyan tényezőknél a képviselők szerepfelfogására gyakorolt hatását is vizsgálom, mint a karrierút, ideértve a korábbi, pártban betöltött pozíciókat, a helyi politikai hátteret és a szolgálati időt. A feladatot egyszerűsítendő, a választói keresletet állandónak tekintem, vagyis hatása nem változik képviselőről képviselőre. Hasonlóképpen, a különböző pártok jelöltállítás mechanizmusait sem kontrollálom. A változók hatásait a politikai részvétel és képviselő kutatása a demokráciakapacitás növelése érdekében című, az EGT/Norvég Finanszírozási Mechanizmus program 0089/NA/2008-3/ÖP-9 referenciaszámú projektjéből származó 2010-es képviselői adatfelvételtől származó adatokon tesztelem.

A képviselő fókusza

Az 1. táblázat mutatja a 2010-es adatok megoszlását a képviselő fókuszáról. Látható, hogy a választók összesen 42 százaléka választotta valamilyen formában a választókerületet mint képviselőtének fókuszát.

1. TÁBLÁZAT

A képviselő fókusza a magyar Országgyűlésben 2010-ben „Ön parlamenti munkájában kiket képvisel elsősorban?”

	Eredeti változó		Választókerület- központúság	
	N	%	N	%
Választókerületén belül a saját szavazóit	12	5,4	93	42,2
Választókerületét	81	36,8		
Pártja választóit	28	12,8	128	57,8
Egy bizonyos társadalmi csoportot	10	4,5		
Az ország valamennyi állampolgárát	90	40,5		
Összesen	221		221	

Jelen tanulmány kizárólag a választókerület-központúságra összpontosít, ezért az eredeti változóból transzformált függő változó dichotom, vagyis nem fontos, hogy azok, akik nem jelölték meg a választókerületet valamilyen formában, mit adtak meg mint képviselőjük fókuszát. Az első két lehetőség minőségileg nyilvánvalóan különböző, ám most mégis egy kategóriába vontam össze őket, ugyanis az elemzésnek ezen a szintjén nincs lényeges különbség közöttük: mindkét válasz a választókerületet helyezi a középpontba a *területi egység* tekintetében. Ez esetben tehát az „egy bizonyos társadalmi csoport” nem számít választókerületnek, ellentétben néhány megközelítéssel, amely a választókerületet nem feltétlenül területi alapon kezeli (Donald 1998).

A magyarító változók két csoportját különböztetem meg. Az elsőtben a választási rendszerrel összefüggő változók találhatók: (1) *jelölés* (0 – a képviselő nem indult egyéniben, 1 – egyéniben [is] indult); (2) *a mandátum típusa* (0 – listás, 1 – egyéni). Látható, hogy a két változó nem tesz különbséget a területi és az országos listás mandátumok között. Ennek egyik oka – amellet, hogy az egyéni–listás dichotómiára vagyunk kíváncsiak –, hogy ahhoz, hogy a két változó hatása összehasonlítható legyen, azonos „alakra” kell hozni őket. Vagyis egy három- (mandátum típusa) és egy hétkategóriás¹⁰ (indulás helye) változóból kellett két azonos számú kategóriájú és hasonló logikájú változót létrehozni. A másik változócsoporthat a karrierutat jellemző változók alkotják: (3) *országos pártvezető* (0 – nem töltött be korábban országos pártpozíciót, 1 – országos pártpozíciót töltött be korábban), (4) *helyi politikai háttér* (0 – nincs helyi politikai háttér, 1 – helyi politikai háttér épített ki¹¹), (5) *szolgálati idő* (0 – nem az első ciklusát tölti, 1 – első ciklusát tölti). A magyarító változók és a választókerület-központúság közötti kapcsolatot a 2. táblázat illusztrálja.

2. TÁBLÁZAT

A magyarító változók és a választókerület-központúság közötti kapcsolat

(0 – nem választókerület-központú, 1 – választókerület-központú)

Változó	Phi (N = 221)
Jelölés	0,261***
Mandátum típusa	0,445***
Országos pártvezető	0,079
Helyi politikai háttér	0,195***
Elso ciklus	-0,120*

*** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$.

¹⁰ A választási rendszer három ágára tekintettel egy képviselő összesen hétféleképpen indulhat a választásokon.

¹¹ Helyi politikai háttér alatt korábbi polgármesteri pozíció, illetve helyi önkormányzati mandátum betöltése értendő.

Jól látszik, hogy a választási rendszerrel összefüggő változók és a választókerület-központúság közötti kapcsolat szignifikáns. A kapcsolat iránya mindkét esetben pozitív, ami azt jelenti, hogy azok a képviselők, akik egyéniben (is) indultak, illetve azok, akiket egyéni választókerületben választottak meg, inkább választókerület-központúak, mint a listás kötődésűek. Ebben természetesen nincs semmi meglepő, az azonban sokkal érdekesebb, hogy a mandátum típusa és a választókerületi orientáció közötti kapcsolat mennyivel szorosabb, mint a jelöltség esetén. Ez arra enged következtetni, hogy a searingi értelemben vett szerepfelfogást sokkal inkább a megszerzett mandátum – vagyis az intézményrendszer – befolyásolja, mint az előzetes választási ambíciók. Vagyis a searingi kontinuumon a magyar képviselők közelebb állnak a státusz-, mint a motivációs szerepekhez. Természetesen mindez csak azon feltételezés mellett érvényesül, hogy a jelöltség egyéni ambíciót fejez ki. Ebben a tekintetben pedig a pártot olyan „fekete dobozként” kell értelmeznünk, amely a jelöltállítással nem torzítja a képviselők ambícióit. Vagyis nagyrészt azok lesznek egyéni jelöltek, akik egyéni képviselőségre aspirálnak, valamint olyanok nem lesznek, akik nem szeretnének választókerülethez kötődni.

A karrierutat leíró változók közül érdekes módon az országos pártpozíció nincs szignifikáns kapcsolatban a választókerület-központúsággal. Tehát azok a képviselők, akik ilyen pozíciót töltöttek be, nem különböznek szignifikánsan azoktól, akik nem, ami a választókerület helyét illeti a szerepfelfogásukban. Magyarán az, hogy valaki országos pártvezető volt, nem jelenti azt, hogy nem a választókerületet tekinti képviselése fókuszának. Ez pedig némileg szembemegy a nemzetközi irodalom által sugalmazottakkal. Ugyanez mondható el a szolgálati idő hatásáról. Itt ugyanis azt várnánk, hogy azok a képviselők, akik az első ciklusukat töltik, inkább választókerület-orientáltak, mint az újraválasztott képviselők. A magyarországi eredmények azonban éppen ennek ellenkezőjét támasztják alá. Az új képviselők kevésbé választókerület-központúak, mint a régiek.¹² Ezzel Magyarországon megdőlni látszik Norton és Wood életciklus-elmélete. A helyi politikai háttér szerepe a vártnak megfelelően alakul: azok a képviselők, akiknek van helyi politikai múltjuk, inkább választókerület-központúak, mint azok, akik nem végeztek helyi politikai tevékenységet.

A 3. táblázat bináris logisztikus regressziók eredményeit mutatja. Az első két modellt a választásrendszer-változók különböztetik meg egymástól, míg a harmadikban az összes lehetséges magyarázó változó szerepel.

¹² Az új és régi képviselők között nincs különbség a választókerület szerepe szempontjából, ha a kapcsolatvizsgálatot csak az egyéni képviselőkre végezzük el.

3. TÁBLÁZAT

A választókerület-orientációt becslő logisztikus modellek

(béta, zárójelben a standard hibák, N = 221)

Változók	1. modell	2. modell	3. modell
Jelölés	1,181*** (0,345)	–	0,063 (0,429)
Mandátum típusa	–	1,852*** (0,320)	1,819*** (0,392)
Országos pártvezető	0,033 (0,304)	0,288 (0,325)	0,281 (0,329)
Helyi politikai háttér	0,749** (0,303)	0,263 (0,334)	0,268 (0,336)
Elso ciklus	–0,397 (0,291)	–0,341 (0,310)	–0,341 (0,301)
η^2 ¹³	24,632***	48,452***	48,47***
McFadden R ²	0,082	0,161	0,161
Reziduális deviancia ¹⁴	287,55	263,52	263,52

*** p < 0,01, ** p < 0,05, * p < 0,1

A modellek magyarázó változói közötti kapcsolatok nem okoznak problémát a megfelelő diagnosztikák szerint.¹⁵ Ez az oka annak, hogy a két választási rendszerhez kapcsolódó változó egy modellben szerepelhet (3. modell). Az eredmények alapján úgy tűnik, hogy a mandátum típusa felülírja az indulás helye és a helyi politikai háttér-változók hatásait (az 1. modellben mindkettő szignifikáns). Ennek oka az lehet, hogy e változók nem tartalmaznak többletinformációt a mandátum típusához képest. Vagyis onnantól kezdve, hogy tudjuk a mandátum típusát, elméletileg nincs szükségünk a többi változóra, hogy képet alkothassunk a választókerület szerepéről a képviselő szerepfelfogásában. Ez megerősíti a korábbi eredményt, miszerint az előzetes választási ambíciók szerepe háttérbe szorul a pozíció hatása mögött. Elmondható továbbá, hogy az életciklus-elméletet a többváltozós elemzés – a kétváltozóssal ellentétben – sem megcáfolni, sem megerősíteni nem tudta. Az adatok alapján a választókerületi fókuszra nincs hatással az, hogy a képviselő az első ciklusát tölti-e a parlamentben vagy sem.

¹³ A nullmodellől való eltérés mindhárom esetben szignifikáns [tesztstatisztika 1. és 2. modell: $c^2(3)$, 3. modell: $c^2(4)$].

¹⁴ Az 1. modell illeszkedése szignifikánsan eltér a 3. modellétől az utóbbi javára ($p > 0,1$). A 2. és a 3. modell között nincs szignifikáns különbség [tesztstatisztika: $c^2(1)$].

¹⁵ VIF: varianciainfláló faktor.

Képviselési stílus

A képviselési stílus a wahlke-i értelemben vett szerepfelfogást ragadja meg. A megbízott és a küldött között az a különbség, hogy míg a megbízott a saját ítélete alapján szavaz a parlamentben, addig a küldött a választók vagy a párt véleményét képviseli attól függően, hogy választókerületi vagy pártdelegált. A következőkben az utóbbi két típus közötti különbséget vizsgálom magyarországi viszonylatban, vagyis azt, hogy milyen a választók (választókerület) és a párt viszonya az egyes képviselők szerepfelfogásában. „Az Ön véleménye szerint hogyan *kellene* viselkednie a képviselőnek akkor, ha választóinak akarata és a pártálláspont eltér egymástól?” kérdésre adott válaszok megoszlását a 4. táblázat mutatja. Látható, hogy a magyar képviselők többsége a párttal szemben a választók véleményét követné. A kérdés egyfajta ideális állapotra kérdez rá, mely tényleges cselekvésben nem valósul meg. Ezt nagyon jól érzékelteti az úgynevezett Rice-index magyarországi alakulása. A Fidesz és az MSZP frakcióinak kohézióját mérő index értéke 1998 óta nem csökkent 96 százalék alá (Ilonszki–Jáger 2008). Ez persze nem jelenti feltétlenül azt, hogy bort isznak és vizet prédikálnak. Az interjúk készítése közben tett képviselői megjegyzések egyik nagy tanulsága az volt, hogy tulajdonképpen nem tudják, mit szeretnének a választók, ezért hiába gondolják azt, hogy fontos lenne az ő akaratuk tolmácsolása, ez a gyakorlatban nem valósítható meg. Természetesen a frakciók által a képviselőkre erőltetett fegyelem is hozzájárul az ideális állapot és a valóság közötti ellentmondás kialakulásához, ám ennek feltárása jelen tanulmánynak nem célja.

4. TÁBLÁZAT

Képviselési stílus a Magyar Országgyűlésben 2010-ben
„Az Ön véleménye szerint hogyan kellene viselkednie a képviselőnek
akkor, ha választóinak akarata és a pártálláspont eltér egymástól?”

	A választói akarat és a pártálláspont eltér	
	N	%
A frakció álláspontja szerint kellene szavaznia	87	43,8
A választók álláspontja szerint kellene szavaznia	111	56,2
Összesen	198	

Az elemzéshez felhasznált magyarázó változók megegyeznek a képviselőlet fókuszával foglalkozó részben leírtakkal, melyek kapcsolatát a képviselőlet stílusával az 5. táblázat szemlélteti.

5. TÁBLÁZAT

A magyarázó változók és a képviselőlet stílusa közötti kapcsolat

(0 – a frakció álláspontja szerint kellene szavaznia,

1 – a választók véleménye szerint kellene szavaznia)

Változó	Phi (N = 198)
Jelölés	0,161**
Mandátum típusa	0,186***
Országos pártvezető	-0,095
Helyi politikai háttér	-0,094
Elso ciklus	0,164**

*** p < 0,01, ** p < 0,05, * p < 0,1

Jól látszik, hogy a választási rendszerrel összefüggő változók szignifikáns kapcsolatban állnak a képviselőlet stílus változóval. A két változó hatása közötti különbség azonban nem olyan számottevő, mint azt a képviselőlet fókuszánál láttuk. Azaz ebben az esetben nem jelenthető ki, hogy a státusz (mandátum típusa) jobban hat a képviselőlet-felfogásra, mint a motiváció (indulás helye). A karrierút változói közül a szolgálati idő és a képviselőlet stílus kapcsolata összhangban van a várttal. Azok, akik első ciklusukat töltik, inkább szavaznak a választók véleménye szerint, mint az újraválasztottak. Ez az eredmény pedig összecseng Norton és Wood életciklus-elméletével (Norton–Wood 1990). A 6. táblázat a magyarázó változók együttes hatását mutatja.

6. TÁBLÁZAT

A képviseleti stílust becsülő logisztikus modellek

(béták, zárójelben a standard hibák, N = 198)

Változók	1. modell	2. modell	3. modell	4. modell
Jelölés	0,984*** (0,642)	–	0,348 (0,423)	0,425 (0,400)
Mandátum típusa	–	1,065*** (0,329)	0,868** (0,405)	–
Mandátum típusa × helyi politikai háttér	–	–	–	1,052** (0,460)
Országos pártvezető	–0,341 (0,323)	–0,185 (0,323)	–0,234 (0,330)	–0,281 (0,327)
Helyi politikai háttér	–0,383 (0,322)	–0,625* (0,337)	–0,589* (0,340)	–0,934** (0,403)
Elso ciklus	0,783** (0,311)	0,820*** (0,315)	0,832*** (0,316)	0,775 (0,315)
χ^2	15,299***	19,322***	20,012***	20,689***
McFadden R ²	0,058	0,073	0,076	0,079
Reziduális deviancia	245,08	245,34	242,17	241,18

*** p < 0,01, ** p < 0,05, * p < 0,1

A választásrendszer-változók közül az összes magyarázó változót tartalmazó 3. modellben a mandátum típusának szignifikáns, pozitív hatása van. Tehát az egyéni képviselők inkább teljesítenék a választók akaratát, mint a listások. A mandátum típusát egy modellben szerepeltetve a jelöléssel, az utóbbi hatása megszűnik, tehát a választásrendszer-változókat alapul véve ismét közelebb kerülünk a státuszszerepekhez. Az összkép azonban kevésbé egyértelmű, mint a képviselet fókusza esetén. Itt ugyanis már a karrierút-változóknak is jelentős a hatásuk. A szolgálati idő hatása a többváltozós elemzésben is szignifikáns, ami újfent alátámasztja az életciklus-elméletet. Különös azonban a helyi politikai háttérnek a képviselet stílusára gyakorolt hatása. A 6. táblázat eredményei alapján ugyanis azok a képviselők, akik karrierjük során polgármesterek vagy önkormányzati képviselők voltak, inkább a frakcióálláspont szerint szavaznának. A p-értékek modellenkénti változása arra enged következtetni, hogy a helyi politikai háttér változó hatása összefügghet a mandátumtípusával. Ezt támasztja alá a háromdimenziós asszociációvizsgálat is, mely szerint azon képviselők esetében, akiknek van helyi po-

litikai háttére, a mandátum típusa és a képviseleti stílus között szignifikáns – a vártak megfelelő –, pozitív a kapcsolat ($p < 0,01$, $\Phi = 0,301$). Azokban az esetekben pedig, amikor a képviselőket valamilyen listán választották meg, a helyi politikai háttér és a stílus között szignifikáns, negatív a kapcsolat ($p < 0,05$, $\Phi = -0,243$). Ez utóbbi összefüggés okozza a 2. és 3. modellben a helyi politikai háttér változó együtthatójának negatív előjelét. Ebből az is következik, hogy az egyéni képviselők esetén nincs különbség a képviselők között: a helyi politikus is ugyanúgy válaszolt a kérdésre, mint az, akinek nincs helyi politikai múltja. Összefoglalva, a két változó hatása egymástól kölcsönösen függ. Ezt mutatja a 4. modell is, melyben a mandátum típusa változó helyett a mandátum típusának és a helyi politikai háttérnek az interakciója szerepel. Jól látszik, hogy a helyi politikai háttér hatásának *előjele* a mandátum típusán múlik (ahogy ezt a háromdimenziós asszociációs elemzés is megmutatta). Ennél fontosabb azonban az, hogy a mandátumtípus hatásának *megele* (és nem az előjele) függ a helyi politikai háttér-változótól (6. táblázat, 4. modell). Ez az eredmény esik legközelebb a nemzetközi szakirodalom által feszegetett hipotézis igazolásához (bár nem igazolja!), miszerint a választási rendszeren túli tényezők szerepe legalább olyan fontos, mint például a mandátum típusa, ha nem fontosabb.

ZÁRÓ MEGJEGYZÉSEK

Jelen tanulmány a magyar parlamenti képviselők szerepfelfogását vizsgálta a választókerület szempontjából. Az elemzés két megközelítést alkalmazva némileg különböző eredményre vezetett. Míg a searingi értelemben vett képviselői szerepeket vizsgálva a mandátum típusa bizonyult a legfontosabb változónak, addig a tradicionális wahlke-i felfogás vizsgálatakor már a képviselői karrierút – leginkább a helyi politikai háttér – is megjelent mint a befogást befolyásoló tényező.

Miért is fontos, hogy a képviselők kötődjenek a választókerülethez? Mi a jelentősége annak, hogy a mandátum típusán túli tényezők is meghatározzák a szerepfelfogást? Az első kérdésre Norton (2002) ad összefoglaló választ.

1. Lehetővé teszi, hogy a választókerületi érdekek megjelenjenek a politikában.

2. Legitimálja a rendszert a választók szemében. Norton és Wood (1990) szerint a választókerület elhanyagolása aláásná a parlament legitimitációját. Ennek némiképp ellentmond a tény, hogy Európa-szerte a választók töredéke képes megnevezni parlamenti képviselőjét.¹⁶ Magyarországon a DKMKA Magyar Választáskutatási Program 2008-as adatai alapján a válaszadók mindössze 30 százaléka tudott jól vagy rosszul, de saját megítélése szerint helyesen válaszolni a kérdésre. A helyes válaszok aránya pedig ennek töredéke volt. Kimutatható viszont, hogy akik válaszoltak a kérdésre, azok elégedettebbek voltak egyéni képviselőjük tevékenységével. Enyedi Zsolt jelen kötetben közölt tanulmányában arra hívja fel a figyelmet, hogy a politikai elégedettség rendkívül alacsony szintje ellenére egyéni parlamenti képviselőkkel közepesen elégedettek a polgárok. Elképzelhető tehát, hogy a politikai rendszerrel való általános elégedettség szintje Magyarországon is növelhető lenne aktívabb választókerületi képviselői jelenléttel.
3. Közelebb hozza a parlament munkáját a választókhoz.
4. Láthatóvá teszi a képviselőt választói számára.
5. Olyan információkhoz juthat a párt, melyeket egyébként nem tudott volna megszerezni.
6. Választási előnyökhöz juttatja a jelöltet és a pártot.
7. Hozzájárul a képviselők munkával való elégedettségéhez.
8. Figyelmezteti a kormányt az esetleges problémákra.

A választókerület-központúságnak azonban lehetnek negatív¹⁷ következményei is, habár ebben koránt sincs egyetértés a szakirodalomban. Elképzelhető, hogy a választókerületért végzett munka és a választókörzet képviselete mármár diszkrimináló az azon kívül élő választóval szemben, ami alááshatja a politikai rendszer legitimitációját. A választókerületi munka időigényes, és így a parlamenti munka rovására megy. Végül, de nem utolsósorban, a választókerület-központúság ellentmond az általános képviselet elvének (Norton 2002).

A második kérdésre pedig Lundberg (2006) ad választ. A mandátum típusán túli tényezők az „árnyékképviselet” szempontjából fontosak, hiszen a pártos választók, akik a vesztes pártra szavaztak, talán sosem fordulnának a győztes párt jelöltjéhez. Az ilyen esetekben fontos, hogy a vesztes párt képviselője jelen legyen a választókerületben, ezzel emelve a politikai rendszerbe vetett választói bizalom szintjét. Ez különösen ott fontos, ahol valamilyen (tör-

¹⁶ Itt meg kell jegyezni, hogy általában az úgynevezett *recall* kérdést teszik fel, mely nem a legszerencsésebb választás. Előfordulhat ugyanis, hogy a választó nem tudja megnevezni képviselőjét, viszont pontosan tudja, hogy mit csinál(t) képviselőként, és ez adott esetben meghatározhatja azt, hogy rá szavaz-e a következő választáson. A legjobb megoldás, ha a *recall* kérdést az úgynevezett *recognition* kérdéssel egészítik ki (a válaszadót megkérlik, hogy a felsorolt nevek közül válassza ki saját választókerületének képviselőjét), mert a kettő együtt képes a valóshoz legközelebb álló becslést adni a képviselő láthatóságáról.

¹⁷ Provincializmus, klientelizmus, korrupció.

ténelmi) okból kifolyólag rendre ugyanannak a pártnak a jelöltje nyeri a választást, ezzel gyakorlatilag megfosztva a kerületben élő embereket a választójoguktól. Ez az oka annak is, hogy az egyéni rendszerekkel szembeni bizalmat növelheti a többmandátumos lista (Lundberg 2006, 74).

Látható tehát, hogy a képviselők szerepfelfogása akár a demokrácia minőségét is befolyásolhatja a legitimáción és a rendszerbe vetett bizalmon keresztül. Természetesen a felfogás nem minden, hiszen sokkal fontosabb, hogy a képviselők mit tesznek a választókerületért. Searing megközelítéséből kiindulva és azt elfogadva azonban a tényleges választókerületi jelenlét-höz a képviselő szerepfelfogásán keresztül vezet az út.

IRODALOM

- Bogdanor, Vernon 1985. Conclusion. In uő (szerk.). *Representatives of the People? Parliamentarians and constituents in Western democracies*. Aldershot, Gower.
- Cain, Bruce–Ferejohn, John–Fiorina, Morris 1987. *The Personal Vote: Constituency Service and Electoral Independence*. Cambridge (MA), Harvard University Press.
- Carey, John–Shugart, Matthew S. 1995. Incentives to Cultivate a Personal Vote: a Rank Ordering of Electoral Formulas. *Electoral Studies*, 14. (4.), 417–439.
- Curtice, John–Shively, Phillips 2000. Who represents us best? One member or many? *Paper presented at the International Political Science Association World Congress, Québec*.
- Donald, Rod 1998. MMP: Has it Delivered, Should it Continue? *Representation*, 35. (1.), 41–50.
- Gallagher, Michael–Holliday, Ian 2003. Electoral Systems, Representational Roles and Legislator Behavior: Evidence from Hong Kong. *New Zealand Journal of Asian Studies*, 5. (1.), 107–120.
- Heitschusen, Valerie–Young, Garry–Wood, David M. 2005. Electoral Context and MP Constituency Focus in Australia, Canada, Ireland, New Zealand, and the United Kingdom. *American Journal of Political Science*, 49. (1.), 32–45.
- Herrera, Richard–Yawn, Michael 1999. The Emergence of the Personal Vote. *The Journal of Politics*, 61. (1.), 136–150.
- Ilonzki Gabriella 1994. Parliament and parliamentarians in Hungary in comparative perspective. In Ágh Attila (szerk.). *The Emergence of East Central European Parliaments. The First Steps*. Budapest, DKMKA. 237–251.
- Ilonzki Gabriella–Jáger Krisztina 2008. Erős kormány – gyenge parlament? A törvényhozási kapacitás és törvényhozási teljesítmény politikai szociológiai összefüggései. *Századvég* (4.), 119–142.
- Ingall, Rachael E.–Crisp, Brian F. 2001. Determinants of Home Style: The Many Incentives for Going Home in Colombia. *Legislative Studies Quarterly*, 26. (3.), 487–512.
- Klingemann, Hans-Dieter–Wessels, Bernhard 2000. The Political Consequence of Germany's Mixed-Member System: Personalization at the Grass Roots? In Shugart, Matthew Soberg – Wattenberg, Martin (szerk.). *Mixed-Member Electoral Systems: The Best of Both Worlds?* Oxford, Oxford University Press.
- Kumbhat, M. C.–Marican, Y. M. 1976. Constituent Orientation Among Malaysian State Legislators. *Legislative Studies Quarterly*, 1. (3.), 389–404.
- Lancaster, Thomas D.–Patterson, David W. 1990. Comparative pork barrel politics: perceptions from the West German Bundestag. *Comparative Political Studies*, 22. (4.), 458–477.
- Lundberg, Thomas Carl 2006. Second-Class Representatives? Mixed-Member Proportional Representation in Britain. *Parliamentary Affairs*, 59. (1.), 60–77.
- Mayhew, David R. 1974. *Congress: The Electoral Connection*. New Haven, Yale University Press.
- Mezey, Michael L. 1979. *Comparative Legislatures*. Durham (NC), Duke University Press.

- Norris, Pippa–Vallance, Elizabeth–Lovenduski, Joni 1992. Do Candidates Make a Difference? Gender, Race Ideology and Incumbency. *Parliamentary Affairs*, 45. (4.), 497–517.
- Norris, Pippa 2000. The Twilight of Westminster? Electoral Reform and Its Consequences. *Political Studies*, 49. (5.), 877–900.
- Norris, Pippa 2004. *Electoral Engineering. Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge (MA), Cambridge University Press.
- Norton, Philip 2002. Introduction: Linking Parliaments and Citizens. In uó (szerk.). *Parliaments and Citizens in Western Europe*. London, Frank Cass.
- Norton, Philip–Wood, David 1990. Constituency Service by Members of Parliament: Does it Contribute to a Personal Vote? *Parliamentary Affairs*, 43. (2.), 196–208.
- Russo, Federico 2009. The Constituency as a Focus of Representation: Studying the Italian Case Through the Analysis of Parliamentary Questions. Conference for Parliamentary Questioning, Paris.
- Schlesinger, Joseph A. 1991. *Political Parties and the Winning Office*. Ann Arbor, University of Michigan Press.
- Searing, Donald D. 1994. *Westminster's World: Understanding political roles*. Cambridge (MA), Harvard University Press.
- Shugart, Matthew S.–Valdini, Melody E.–Suominen, Kati 2005. Looking for Locals: Voter Information Demands and Personal Vote-Earning Attributes of Legislators under Proportional Representation. *American Journal of Political Science*, 49. (2.), 437–449.
- Soroka, Stuart–Penner, Erin–Blidook, Kelly 2009. Constituency Influence in Parliament. *Canadian Journal of Political Science*, 42. (3.), 563–591.
- American Journal of Political Science* 46, 3, 506–514
- Strøm, Kaare 1997. Rules, Reasons and Routines: Legislative Roles in Parliamentary Democracies. In Müller, Wolfgang C.–Saalfeld, Thomas (szerk.). *Members of Parliament in Western Europe. Roles and Behaviour*. London, Frank Cass. 155–174.
- Studlar, Donley T.–McAllister, Ian 1996. Constituency Activity and Representational Roles among Australian Legislators. *The Journal of Politics*, 58. (1.), 69–90.
- Tavits, Margit 2010. Effect of Local Ties On Electoral Success and Parliamentary Behavior: The Case of Estonia. *Party Politics*, 16. (2.), 215–235.
- Wahlke, John. C. et al. 1962. *The Legislative System. Explorations in Legislative Behavior*. New York, Wiley.
- Wessels, Bernhard 1999. Whom to Represent? Role Orientations of Legislators in Europe. In Schmitt, Hermann–Thomassen, Jacques (szerk.). *Political Representations and Legitimacy in the European Union*. Oxford, Oxford University Press.
- Wessels, Bernhard 2007. Political representation and democracy. In Dalton, Russell J.–Klingemann, Hans-Dieter (szerk.). *The Oxford handbook of political behavior*. Oxford, Oxford University Press.
- Zittel, Thomas 2009. Legislators and Their Representational Roles. Rational Calculus or Habits of the Heart? *APSA 2009 Toronto paper*.